

Stipica Grgić; Tomislav Kardum, *Maček nam je vođa! Općinski izbori u Banovini Hrvatskoj, Zagreb: Srednja Europa, 2023., 233 str.*

Maček nam je vođa! znanstvena je monografija u kojoj su autori Stipica Grgić i Tomislav Kardum istražili temu općinskih izbora, točnije izbora za vijeća seoskih općina održanih 1940. godine na području Banovine Hrvatske. Knjiga se sastoji od 15 poglavlja te jednog priloga koji sadržava dva tablična prikaza. Na kraju je naveden popis korištenih izvora i bibliografija uz imensko te kazalo mjesta. Djelo je grafički opremljeno faksimilima dokumenata, fotografijama te kartama koji se čuvaju u fondusu Hrvatskog državnog arhiva.

Autori ulaze u temu *in medias res*; kratko se osvrću na sklapanje Sporazuma Cvetković – Maček kojima je osnovana Banovina Hrvatska te time postavljaju osnove za daljnju razradu teksta monografije. Istražuju pripreme, tijek i rezultate spomenutih izbora, prvih i jedinih održanih u razdoblju postojanja Banovine Hrvatske. Najveći naglasak istraživanja stavili su u kontekst složene unutarnje političke problematike, poput odnosa unutar Hrvatske seljačke stranke, djelovanja drugih političkih stranka, potom trajanja velike gospodarske krize u Banovini Hrvatskoj, a time i u Kraljevini Jugoslaviji. Onodobnih vanjskopoličkih problema, primjerice trajanje druge ratne godine Drugoga svjetskog rata na području Europe te međudržavnih odnosa, autori se samo dotiču. Autori primjerice ističu uočavanje potencijalne ratne opasnosti od strane vodstva HSS-a, točnije struktura vlasti Banovine Hrvatske, koje stoga u općinama koje su graničile s Kraljevinom Italijom prije izbora ne mijenjaju zatečena općinska vijeća. Kako je spomenuto, izbori su održani samo u seoskim općinama, dok su u gradskim imenovana povjereništva. Na izborima je HSS u pojedinim općinama stupio sa Samostalnom demokratskom strankom u koaliciju SDK.

Prema autorima vodstvo HSS-a je za izbore imalo dvostruki pristup. Prije izbora naglašavalo se da se radi o izborima „komunalnog karaktera“, a nakon njih prvenstveno u stranačkim glasilima, rezultati su tumačeni da su imali „određeni karakter referenduma o tome prihvaćaju li stanovnici [...] politiku [...] sporazuma.“ Autori nadalje navode da mogućnosti održavanja izbora za druge, više razine vlasti nije bilo i stoga je HSS jedino na općinskim izborima mogao prikazati, dokazati uspjeh svoje politike. Posebno se ističe tumačenje da je HSS u odnosu na izbore održavane ranijih godina, 1940. nastupio s pozicije vlasti, a ne iz opozicije, što je u pojedinim slučajevima omogućilo odbijanje pojedinih kandidacijskih lista. Općinski su izbori 1940. godine bili najava većih izbora za Sabor, a koji zbog rata nisu održani, kao i izbori predviđani za gradske općine. Na sličnom izbornom principu općinski izbori trebali su biti održani i na ostalom području Kraljevine Jugoslavije od kojih se zbog rata odustalo.

Hrvatska seljačka stranka krenula je u izborni proces s reformskim idejama od kojih su najvidljivije najava financijskog rasterećivanja općina na način da su načelnici i službenici uklonjeni s općinskih platnih lista, a nadalje, općine su prema mišljenju HSS-a trebale biti „prije svega gospodarske, a ne političke lokalne samoupravne jedinice.“ Unatoč HSS-ovom naglašavanju reformi u konačnici je neočekivano povišena dobna granica za glasanje s 21 na 24 godine starosti birača.

Autori prate izborni tijek od predizbornih priprema obilježenih uklaňanjem ranije postavljenih „protusporazumaških vijeća,“ i imenovanjem privremenih predstavništava. U pojedinim slučajevima uslijedilo je prekraňanje izbornih općina, administrativni proces koji se tumači i izbornom matematikom, ali i činjenicom da se Banska vlast u pojedinim slučajevima odlučila na taj postupak uslijed traňenja birača s područja pojedine općine. Kao najčešći razlog spominje se prevelika udaljenost stanovništva do središta općine. Analizirajući predizbornu kampanju posebice je naglašeno njezino kratko razdoblje te su opisane aktivnosti HSS-a, kandidiranje li-

sta HSS-a i zasebnih lista njezinih „disidenata,“ potom protivničkih stranaka, ali i kandidiranje komunističkih lista u pojedinim općinama. Autori su posvetili posebnu pozornost analiziranju situacije prije i nakon izbora u općinama na dijelu današnje Bosne i Hercegovine, a koje su sporazumom postale dijelom Banovine Hrvatske. U ovom poglavlju ističe se da SDS nije imao kontakta sa Srbima u BiH prije 1940. godine, dok je HSS u većini općina uspio koalirati s muslimanima i time ostvariti bolje izborne rezultate. Za izbore su stranačka glasila poticala što veću izlaznost birača, a kao posebnu smetnju autori uočavaju uručivanje poziva za vojne vježbe te razmatraju je li vojna vlast slučajno ili namjerno utjecala na moguću izlaznost birača.

U analizi rezultata izbora navodi se da je HSS osvojio samostalno ili u koaliciji SDK vlast u 531 od 625 općinskih vijeća, iako su u pojedinim općinama izbori bili odgađani, a u nekim kasnije i ponavljani. Nakon izbora stranka mijenja svoje ranije tumačenje izbornog procesa. Naime, HSS počinje tumačiti rezultate kao referendumsko određenje prema stvaranju Banovine Hrvatske, a istovremeno svoje disidente svrstava kao stranačke redovite (punopravne) liste, s ciljem prikazivanja još boljeg rezultata. Iako je HSS svoje rezultate „uljepšavao,“ unatoč tome opozicijske stranke (Jugoslavenska nacionalna stranka, Jugoslavenska radikalna zajednica, Zbor, komunisti) protivne sporazumu nisu ostvarile veće rezultate, dok su komunističke liste ponegdje prešle izborni prag, prvenstveno uz „podršku jugoslavenski orijentiranih građana.“ Autori navode da je manja izlaznost birača zabilježena u većinski hrvatskim krajevima te u mjestima gdje se kandidirala samo jedna lista – ona HSS-ova te je stoga manja izlaznost bila i očekivana jer je i rezultat bio očekivan.

Monografiju autori dodatno zaključuju tabličnim priložima *Općine u Banovini Hrvatskoj: stanovništvo, vjerski sastav te broj vijećničkih mandata koje su osvojile pojedine liste na izborima održanima 19. svibnja 1940.* (121-149) te *Kandidatske liste i rezultati općinskih izbora 1940. prema objedinjenim podacima Banske vlasti Banovine Hrvatske* (150-217) koje su posebno vrijedne. U njima su kvantitativnom metodom statistički prikazani stanovništvo i vjerski sastav po općinama u Banovini Hrvatskoj te sve kandidatske liste i izborni rezultati za sve općine na čemu autore treba posebno pohvaliti.

Tema i problematika općinskih izbora dosad je bila zastupljena u hrvatskoj historiografiji, a djelo *Maček nam je vođa! Općinski izbori u Banovini Hrvatskoj* predstavlja nov pristup i tumačenja složenog te slojevitog izbornog procesa. Autori su koristili znanstveni aparat primjeren za istraživanje složene i kompleksne teme. Analizom i usporedbom neobjavljene arhivske građe iz različitih fondova nastale radom Banske vlasti i zbirki nastalih radom središnje državne vlasti, potom ostavština i osobnih arhiva, onodobnih tiskovina te relevantne literature autori su cjelovito prikazali proces općinskih izbora održanih 1940. godine. Ističe se i popuna podataka koji su nedostajali uslijed nedostupnosti arhivske građe prema onodobnim tiskovinama. Kako je ranije spomenuto autori problematiku općinskih izbora 1940. godine tumače prvenstveno kroz prizmu nacionalne političke povijesti, može se reći unutarnjepolitičkog konteksta, dok se nekih vanjskopolitičkih problema samo dotiču. Primjerice, nema detaljnijeg opisa odnosa između Kraljevine Jugoslavije i Kraljevine Italije, koji su očito utjecali na predizborne pripreme, a isto tako uočljiv je nedostatak šireg vanjskopolitičkog konteksta tog doba: odnos između Kraljevine Jugoslavije i Njemačke te ratne situacije u Europi tijekom proljeća 1940. godine što bi čitateljima sigurno detaljnije dočaralo ozračje priprema i održavanja izbora te izborne rezultate. Unatoč tome, znanstvena monografija *Maček nam je vođa! Općinski izbori u Banovini Hrvatskoj* daje novo tumačenje i novi uvid u općinske izbore 1940. godine i stoga predstavlja značajan i veliki doprinos hrvatskoj historiografiji.

Marko Vukičević